

मेधातिथिः काण्वः। आप्री सूक्तं, अग्निरूपा देवताः = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इळः, ५ बर्हिः, ६ देवीद्वारः, ७ उषासानक्ता, ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः। गायत्री ।

सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते। होतः पावक यक्षि च॥ १ ॥०१३ ॥०१

अग्ने। हविष्मते- देवार्थं हविर्भागधारकाय मह्यम्। सुसमिद्धः- सम्यगुदीपितः सन्। देवान्- द्योतनशक्तीः। आ वह- प्रापय। होतः- देवाह्वतः। पावक- शोधक। यक्षि च- आचार्यः सन्नस्मदर्थं यज च। सङ्गतिकरणं दानं देवपूजां वा कारय ॥१॥

मधुमन्तं तनूनपाद्यज्ञं देवेषु नः कवे। अद्या कृणुहि वीतये॥ १ ॥०१३ ॥०२

तनूनपात्- उपासकस्य तन्वां जात। कवे- क्रान्तदर्शिन्। देवेषु- द्योतनशक्तिषु। वीतये- भोगाय। द्योतनशक्तीनां पुष्ट्यर्थमित्यर्थः। नः- अस्माकम्। यज्ञम्- देवपूजां सङ्गतिकरणं दानं वा। अद्य- इदानीम्। मधुमन्तम्- मधुरम्। कृणुहि- कुरु ॥२॥

नराशंसमिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उप ह्वये। मधुजिह्वं हविष्कृतम्॥ १ ॥०१३ ॥०३

नराशंसम्- वीरप्रशंस्यम्। प्रियम्। मधुजिह्वम्- मधुरवाचम्। हविष्कृतम्- हविषां निष्पादकम्। इह- अत्र। अस्मिन्- एतस्मिन्। यज्ञे- देवपूजायां सङ्गतिकरणे दाने वा। उप ह्वये- आह्वये ॥३॥

अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित आ वह। असि होता मनुर्हितः॥ १ ॥०१३ ॥०४

अग्ने । सुखतमे- आनन्दे । रथे- रंहणे लक्ष्यप्रापकगतिशक्तिप्रतीके वाहने । ऋते । रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः । देवान्- द्योतनशक्तीः । ईळितः- स्तुतः । आ वह- प्रापय । होता- देवाह्वता । मनुः- अवबोधकः । मनु अवबोधने । हितः- सर्वभूतहितः । असि- भवसि ॥४॥

स्तृणीत बर्हिरानुषघृतपृष्ठं मनीषिणः । यत्रामृतस्य चक्षणम् ॥ १ ॥०१३ ॥०५

बर्हिः- चित्ताकाशभूतमासनम् । बर्हिःशब्दः अन्तरिक्षनामसु पठितः । आनुषक्- आसक्तम् । षष्ठं सङ्गे । घृतपृष्ठम्- ज्योतिर्मयम् । मनीषिणः- हे मेधाविनः । स्तृणीत- विस्तृणीत । यत्र- यस्मिन् । अमृतस्य- आत्मनः अमरणधर्मस्य । चक्षणम्- दर्शनम् ॥५॥

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारौ देवीरसश्चतः । अद्या नूनं च यष्टवे ॥ १ ॥०१३ ॥०६

असश्चतः- अनधिकारिरोधिकाः । सश्चन्तः गच्छन्तः । षस्ज गतौ । न विद्यन्ते सश्चन्तो गच्छन्तः । असश्चतः । देवीः- द्योतनशक्तयः । ऋतावृधः- प्रकृतिनियतिवर्धयिष्यः । द्वारः । अद्य- इदानीम् । नूनम्- ननु । यष्टवे- यजनशीलाय । सङ्गतिकराय देवपूजकाय दात्रे वा । वि श्रयन्ताम्- विव्रियन्ताम् ॥६॥

नक्तोषसा सुपेशसास्मिन्यज्ञ उप ह्ये । इदं नो बर्हिरासदे ॥ १ ॥०१३ ॥०७

नक्तोषसा- दिवारात्रे इत्याधिभौतिकम् । दिनं दैवप्रज्ञा । रात्रिर्मनुष्यप्रज्ञा इत्याध्यात्मिकम् । अमिनती दैव्या व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानीति श्रुतिः । सुपेशसा- शोभनरूपयुक्ते । अस्मिन्- एतस्मिन् । यज्ञे- देवपूजायां सङ्गतिकरणे दाने वा । इदम्- एतत् । नः- अस्माकम् । बर्हिः- दर्भासनं हृदयाकाशं वा । आसदे- प्राप्तम् । उप ह्ये- आह्वये ॥७॥

ता सुजिह्वा उप ह्ये होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ १ ॥०१३ ॥०८

ता- ते। सुजिह्वा- शोभनवाचौ। होतारा- देवाह्वानं कुर्वत्यौ। दैव्या- द्योतके। कवी-
क्रान्तदर्शिन्यौ। उप ह्वये- आह्वये। इमम्- एनम्। नः- अस्माकम्। यज्ञम्- देवपूजां सङ्गतिकरणं
दानं वा। यक्षि- यजताम्॥८॥

इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः। बर्हिः सीदन्त्वस्त्रिधः॥ १॥०१३॥०९

इळा- इड स्तुतौ। स्तुतिर्मन्त्रः। इळा मन्त्राधिदेवता। वाग्देवता वा। सरस्वती-
रसप्रचोदनाधिदेवता। मही- महती अखण्डप्रकृतिरदितिः। तिस्रो देवीः- तिस्रो द्योतनशक्तयः।
मयोभुवः- आनन्दजनन्यः। अस्त्रिधः- अहिंसिकाः। बर्हिः- दर्भासने। हृदाकाशे वा। सीदन्तु-
उपविशन्तु॥९॥

इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये। अस्माकमस्तु केवलः॥ १॥०१३॥१०

इह- अत्र। अग्रियम्- अग्रण्यम्। विश्वरूपम्- विश्वेषां रूपाणां कर्तारं विश्वेषां रूपाणां धर्तारम्।
त्वष्टारम्- तनूकरणदैवतं शिल्पदैवतम्। तक्षू त्वक्षू तनूकरणे। उप ह्वये- आह्वये। केवलः-
असाधारणः। सः। अस्माकम्- नः। अस्तु- भवतु॥१०॥

अव सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः। प्र दातुरस्तु चेतनम्॥ १॥०१३॥११

वनस्पते- वीरुधां पते सोम। इत्याधिभौतिकम्। वनं संभजनम्। वन संभक्तौ। वननीयानां पते
सोम। रसाधिदैवत। इत्याध्यात्मिकम्। देव- द्योतक। देवेभ्यः- द्योतनशक्तिभ्यः। हविः-
हविर्भूतौषधिमित्याधिभौतिकम्। हविर्भूतमनोभावनामित्याध्यात्मिकम्। अव सृज- उत्पादय। सृज
विसर्गे। प्र- प्रकर्षेण। दातुः- दायकाय। चेतनम्- आत्मदर्शनम्। अस्तु- भवतु॥११॥

स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे। तत्र देवाँ उप ह्वये॥ १॥०१३॥१२

स्वाहा- हविष्प्रदानवाची। सुष्ठु आभिमुख्येन आह्वानं स्वाहा। ह्वेञ् शब्दे। यज्ञम्- देवपूजां
सङ्गतिकरणं दानं वा। इन्द्राय- परमेश्वराय। इदि परमैश्वर्ये। यज्वनः- याजकस्य। गृहे- सदने।
कृणोतन- कुरुत। तत्र। देवान्- द्योतनशक्तीः। उप ह्वये- आह्वये॥१२॥

Dr. Rangraji